

Imatge de plata de Sant Bartomeu, any 1695. Tresor de la basílica de Santa Maria d'Igualada, TSM 10. Procopi Lluçà, 1953. Arxiu Comarcal de l'Anoia, AFMI 4113

SANT BARTOMEU, PATRÓ D'IGUALADA

DANIEL VILARRUBIAS I CUADRAS

BARTOMEU, APÒSTOL

No són gaires les notícies que sobre l'apòstol Bartomeu ens dona el Nou Testament. De fet, apareix solament a les quatre llistes del col·legi apostòlic que surten a Mt 10,3; Mc 3, 18; Lc 6, 14 i Act 1, 13. L'evangeli de Joan no esmenta Bartomeu, però sí un deixeble anomenat Natanael, el qual sembla que no era sinó ell, perquè Bartomeu és un nom patronímic que pot usar-se sol però també es pot considerar un nom propi. Aquesta identificació és més que probable, perquè al quart evangeli, quan el narrador consigna la seva primera trobada amb Jesús, Sant Joan introdueix nous deixebles que inicien el tracte amb el Mestre i un d'ells, Natanael, que era de Canà (Jo 21,2) se'ns presenta al mateix evangeli com a amic de Felip (Jo 1, 43-51). Atès que els evangelis sinòptics (Mateu, Marc i Lluc) consignen Felip i Bartomeu sempre junts en les llistes dels apòstols que hi apareixen, això sembla confirmar la tesi que Bartomeu i Natanael eren un mateix personatge.

La narració de Joan (Jo 1, 43-50) és molt bonica, perquè posa en boca de Jesús un elogi al patró d'Igualada:

«L'endemà Jesús resolgué d'anar-se'n a Galilea. Trobà Felip, que era de Betsaida, el poble d'Andreu i de Pere, i li digué: "Vine amb mi". Felip trobà Natanael i li digué: "Hem trobat aquell de qui van escriure Moisès, en el llibre de la Llei, i també els profetes: és Jesús, fill de Josep, de Natzaret". Natanael

li contestà: "¿En pot sortir res de bo de Natzaret?" Li diu Felip: "Vine i ho veuràs". Quan Jesús veié Natanael que venia, digué d'ell: "Mireu un israelita digne d'aquest nom, un home que no enganya". Li diu Natanael: "¿D'on em coneixes?" Jesús li respon: "Abans que Felip et cridés, t'he vist sota la figuera". Li diu Natanael: "Rabí, ets el Fill de Déu, ets el Rei d'Israel". Jesús li respon: "¿Perquè et dic que t'he vist sota la figuera ja creus? Veuràs encara coses més grans"».

Bartomeu apòstol sembla que era fill d'un cananeu anomenat Ptolemeu; per tant era originari de Palestina. Com hem vist, el seu nom real sembla que era Natanael (en arameu *Natan-el bar Tholmai*). D'aquí el nom, que significa fill de Ptolemeu, en arameu: רב-ימלות (*bar-Tôlmay*) i en grec: Βαρθολομαίος (*Bartholomaíos*).

Segons Eusebi de Cesarea, Bartomeu va anar a predicar a l'Índia i, juntament amb Judes Tadeu, van predicar a Armènia: per això són els patrons de l'Església Apostòlica Armènia. El seu final va ser dels més cruels entre els apòstols, ja que va ser escorxat viu, llevant-li la pell i, finalment, va ser decapitat. A l'indret del seu martiri, prop d'Albairak, a l'actual Turquia, hi va ser edificat un monestir actualment en runes, ja que va ser destruït per l'armada turca durant la Primera Guerra Mundial. Les seves relíquies, procedents de la basílica de Doura Europos (un dels indrets de culte cristià més antics que es conserven al món, just a tocar del riu Eufrates), són custodiades i venerades a la basílica de *San Bartolomeo all'Isola Tiberina* de Roma.

SANT BARTOMEU, PATRÓ D'IGUALADA

No sabem des de quan l'advocació de sant Bartomeu apòstol ostenta el patronatge d'Igualada. En qualsevol cas, la seva capella dins les muralles de la vila apareix esmentada en un document del mes de gener d'un any difícil de precisar entre el 1290 i el 1291, quan en un volum notarial d'Igualada d'aquests anys (però no més tardà) hi apareix Maimó Bonfill —prohom que devia posseir uns recursos econòmics fora del que aleshores era comú— com a patró i fundador de l'hospital i capella de Sant Bartomeu: «*Maymonus Bonfil, patronus et fundator hospitalis et capelle Sancti Bartolomei de Aqualata...*».¹ També ens apareix aquest personatge com a fundador del benefici eclesiàstic de sant Bartomeu que hi havia a la parroquial de Santa Maria, i que existia encara a finals del segle XVIII.² En qualsevol cas, Bonfill feia testament l'any 1306 i, per tant, hem d'entendre que va morir poc després. En aquell document va disposar que la capella i l'hospital anessin sempre units i fossin regits per un prevere; deixant la seva dona Sibil·la com a hospitalària i senyora de tot mentre visqués; després l'hauria de succeir el seu fill Pericó, destinat a la carrera eclesiàstica.³

Si l'apòstol ja era patró d'Igualada abans que es fundessin tant aquesta capella com la institució piadosa adjacent, és una qüestió impossible de respondre, almenys amb les grans llacunes documentals amb què hom es troba quan pretén conèixer la vila d'Igualada durant els segles XII i XIII.

El martiri a què va ser sotmès Bartomeu a les terres d'Armènia va tenir sens dubte un paper clau en el fet d'esdevenir patró dels blanquers,

assaonadors, adobers o *curtidors* i els carnissers. Magí Puig i Gubern ens transcriu la llegenda sobre l'origen de la devoció a casa nostra en els primers capítols de la seva *Història del Gremi de Blanquers d'Igualada* (1997):

«*En la croada que es va organitzar el segle XIII per a la reconquesta de Terra Santa es varen allistar gran nombre de cavallers i senyors feudals de la nostra comarca, entre els quals hi havia un senyor de la Conca d'Òdena que comandava gent de casa nostra. En la companyia d'aquest senyor hi figurava un igualadí de família distingida, el qual sent a l'Orient va fer una íntima amistat amb un cristià d'aquell indret. El jueu convers no solament l'ajudà sinó que el va acollir a casa seva i en va tenir cura per guarir-lo d'una ferida rebuda en un combat contra els infidels. Va arribar un moment en què la lluita va decantar-se contra els cristians i aleshores els adeptes del Coran emprengueren una ferotge persecució contra els defensors de la Creu. Romandre a Palestina va esdevenir una imprudència i els combatents hagueren de refugiar-se en un lloc més segur. En circumstàncies tan compromeses, el croat igualadí va proposar al seu amic oriental que l'acompanyés a la seva pàtria, on es podria dedicar amb completa llibertat al seu ofici d'assaonador i a l'exercici de les seves pràctiques religioses. Li va prometre tota mena d'ajuda en compensació als favors que d'ell havia rebut. Els dos companys arribaren a Igualada, un cop aquí el cristià oriental va instal·lar un obrador d'assaonar pells, emprant els mètodes de treball del seu país, que eren molt més avançats que els que s'utilitzaven a la vila. El jueu-convers va induir als blanquers i assaonadors d'Igualada a perfeccionar els sistemes d'adob i d'acabat de les pells, ensenyant-los a adaptar les tècniques de treball de Palestina. També va introduir a Igualada la devoció a Sant Bartomeu i instal·là a casa seva, tocant al taller d'assaonar, un petit oratori per donar culte al màrtir d'Armènia. A l'Orient Mitjà aquest sant era venerat com a patró de l'ofici dels blanquers perquè per martiritzar-lo li arrencaren la pell».*

1. Arxiu Comarcal de l'Anoia, API, manual notarial núm. 3, foli 11. Com sempre, hem de tenir un agraïment per al personal de l'Arxiu, especialment la seva directora, Marta Vives.

2. Joan SEGURA: *Història d'Igualada*, Barcelona: Estampa Eugeni Subirana, 1907-1908, vol. 2, p. 345.

3. ACAN, API, caixa 2.

Puig estableix una hipòtesi acceptable, i és que Maimó Bonfill fos descendent d'aquell jueu convers. No ens sembla pas forassenyat. De fet, les croades del segle XIII van ser nombroses: la quarta, el 1202-1204; la cinquena el 1217-1221; la sisena el 1228-1229; la setena el 1248-1254; la vuitena el 1270 i la novena el 1271-1272. Tota aquesta cronologia ens aproxima a una generació anterior a la de Maimó Bonfill, que estava actiu com a personatge amb un cert poder al llarg dels anys vuitanta d'aquell segle. Per la seva banda, Mn. Segura ens diu:

«Per regla general, lo titular de la parroquia és lo patró del poble: però hi ha moltes excepcions. Jo creuria, que la patrona era, al principi, la Sma. Verge Maria, ó sia la titular, y tal volta també Sant Pere, l'altre titular, com havém vist. Quan fou edificada la capella de Sant Bartomeu, se celebraria també sa festa ab més ó menys solemnitat. Per circumstancies desconegudes, per exemple, per la esplèndida de un devot, ó del barri, ó de un gremi important, com lo de blanquers, los quals, ja que treballan les pells, sembla que havían de tenir especial devoció a un sant que fou martiritzat llevantli la pell, degué celebrarse sa festa ab tanta solemnitat, y amenitzarse ab les alegrías públiques de corsos, ballades y altres, que de fet fou la major festa que se celebrava en Igualada; y per consegüent passà, de fet, á ésser la festa major. Es una suposició que'm sembla no destituída de fonament».⁴

La devoció a Sant Bartomeu devia anar augmentant i els consellers que regien el govern de la vila van esdevenir encarregats del manteniment del seu culte. El 1448 van escriure al bisbe de Vic demanant-li ajuda per poder reparar la capella de Sant Bartomeu d'Igualada:

«Al molt Reverent en Christ pare e senyor lo Senyor bisbe de Vich.

Senyor molt Reverent. Premeses homil e deguda reverència e honor.

A vostra senyoria notifficam com ha gran temps que una capella del gloriós apòstol Sent Berthomeu construhida dins aquesta vila de la qual capella nosaltres som patrons e del qual beneventurat apòstol aquesta vila fa cap o festa maior e té en gran devoció, e lo benifficiat de la dita capella ha lexada e lexa aquella destrovir e enderrocar no contrestant que-ls fos imposat manament per lo vostro vesitador que aquella obràs e reparàs, de la qual cosa ell s-és fort poch curat. E per la dita rahó tremetem a vostra senyoria per missatger nostro e de aquesta vila lo honrat en Pere Pons per suplicar a vostra reverent senyoria que sobre la reparació e obra de la dita capella vos plàcia de greu remey provehir e cometre ací a qualque persona fiable les dites reparació e obra. Per ço senyor vos suplicam sia de vostra mercè que sobre les dites coses les quals pus largament a vostra senyoria explicaria lo dit Pere Pons li doneu fe e crehença axí com si per nosaltres personalment vos era dit, e les dites coses senyor vos havem e reputam a gran singular, manant a nosaltres tot ço qui a vostra senyoria de aquesta universitat plasent sia. Scrita en Agualada a lo primer de juny any Mil CCCC XXXX VIII».⁵

A poc a poc, la capella de Sant Bartomeu devia anar quedant com a capella pròpia de l'hospital, ja que només se'n parla en la processó que s'hi feia per la festa i de les reunions del Consell de la Vila abans que tingués una casa pròpia. De fet, sabem que a la torre del campanar de Santa Maria s'hi guardava l'argent de la parròquia i entre les peces que hi havia el 1536 es menciona «...lo reliquiari de la spina y de Sanct Barthomeu».⁶ Però cal observar que el reliquiari no es guardava pas a

4. Joan SEGURA: *Història d'Igualada*, vol. 2, p. 394-395.

5. ACAN, AMI, Llibre de la Universitat de 1448, top. 1006, foli 49v.

6. ACAN, AMI, papers solts dels Llibres de la Universitat, carpeta de 1536, top. 1289.

la capella annexa a l'hospital, sinó entre el tresor parroquial, segurament pel fet que hi havia un altar per al benefici eclesiàstic de Sant Bartomeu.

Aquest reliquiari havia arribat a Igualada l'any 1521 com un present o regal de Mn. Joan Busquets, ardiaca de Santa Maria del Mar de Barcelona. I els consellers, en una carta li agraïen la donació «...de un gentil reliquiari d'argent daurat en lo qual, segons scriu, ha una part de la spina de aquelles que fou coronat Nostre Senyor Jesuchrist y de la pell del gloriós apòstol Sent Berthomeu patró de aquesta vila. Lo qual reliquiari en dit nom, han donat ab condició que aquell hage de servir axí aparat y ornat lo altar mayor de la dita parrochial sglésia en les jornades que's acostuma aparar com encara lo dia del gloriós Sant Berthomeu, per ornar lo altar de la capella del dit gloriós sant, axí de dintre, com en lo altar que per aquella jornada se acostuma de parar en les voltes que són sobre lo portal de dita capella, y a les professons se hauran a fer, axí a la dita capella com al monastir del gloriós Sent Aguostí dins los térmens de aquesta vila constroyt...».⁷

Aquesta capella va anar amenaçant ruïna, fins que el 1935 va ser enderrocada. Però molt abans de l'enderroc (cap a 1890-1893), ja havia ingressat al Museu Episcopal de Vic la gran talla de fusta d'àlber que dataria de la segona meitat del segle XIII (o mitjan segle, segons diverses opinions), malgrat les dificultats per establir aquesta cronologia.⁸ Aquesta imatge (MEV, núm. inv. 789), de 143 cm d'altura, sembla indiscutible que es tractava en realitat d'un Crist assegut, amb un llibre a la mà esquerra i la dreta en actitud de beneir. En un moment difícil de precisar dins del segle XV, va ser reaprofitada com a Sant Bartomeu, ja que els apòstols comparteixen de manera general l'atribut del llibre, com a predicadors que van ser de

FOTO: DANIEL VILARRUBIAS

Imatge del Crist pantocràtor (segona meitat del segle XIII) que fou reaprofitada al segle XV com a Sant Bartomeu a la capella d'Igualada. (C) Museu Episcopal de Vic

l'evangeli. En aquest llibre s'hi va pintar —potser per damunt de la policromia primitiva— la inscripció següent, tota una oració al sant protector, escampada en grosses lletres minúscules gòtiques al llarg de les dues pàgines del llibre obert:

*sancte / bartolome / apostole / dei interce / de pro
no / bis ad //
dominu / m deum / nostrum / qui te / elegit*

7. ACAN, AMI, Llibre de la Universitat, top 1049, foli 64r i 64v.

8. La cronologia ve donada sobretot per les dates de la documentació i la seva gran afinitat estilística amb el grup escultòric del Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses, datat el 1251.

Aquesta inscripció tardo-medieval, avui força difícil de llegir en la plana dreta del llibre (darrera línia de la nostra transcripció) encara va restar oculta per una repintada posterior de finals del segle

XVIII, que li fou llevada en una restauració un cop ja portava molts anys al Museu Episcopal de Vic. Aquesta inscripció es pot veure en una fotografia de l'Arxiu Mas dels anys vint del segle passat, publicada a *Catalunya Romànica* i que mostra la mateixa inscripció en majúscules.⁹ Cal dir que, malgrat que les lletres gòtiques es poden llegir en tot el que hem transcrit abans, aquesta repintada tardana, documentada per la vella imatge, permet entendre del tot la invocació anterior:

SANCTE / BARTHOLOMEEA / POSTOLE / DEI
INTER / CEDE PRO / NOBIS AD //
DOMINUM / DEUM NOS / TRUM, QUI / TE
ELEGIT. / ANY. / 1798

La nostra opinió és que aquesta imatge procedeix de la parròquia de Santa Maria, i que al segle XV va ser reaprofitada com a Sant Bartomeu en la capella pròpia adjacent a l'antic Hospital d'Igualada. Malgrat tot, no podem descartar una cronologia de mitjan o darrer terç de segle XIII (avalada per la seva similitud amb les figures del davallament de Sant Joan de les Abadesses, datat el 1251) i que ja d'antuvi fos el sant titular de la capella de Sant Bartomeu d'Igualada.

LA IMATGE DE SANT BARTOMEU I LA FESTA

Igualada ha conservat un esbós de crida o pregó de la festa de l'any 1374. I en la crida següent, conservada de manera íntegra i datada el 19 d'agost del 1388, ja s'esmenta aquesta celebració com la *Festa Major* vinculada a la celebració del patró:

«Crida de la vigília de Sent Berthomeu.
Encare-us fan a-saber los dits honrats batles, a instància e requesta de Ilos palegrins partits de les parts de tremuntana, volents anar al Sant Sepulcre, e com sien

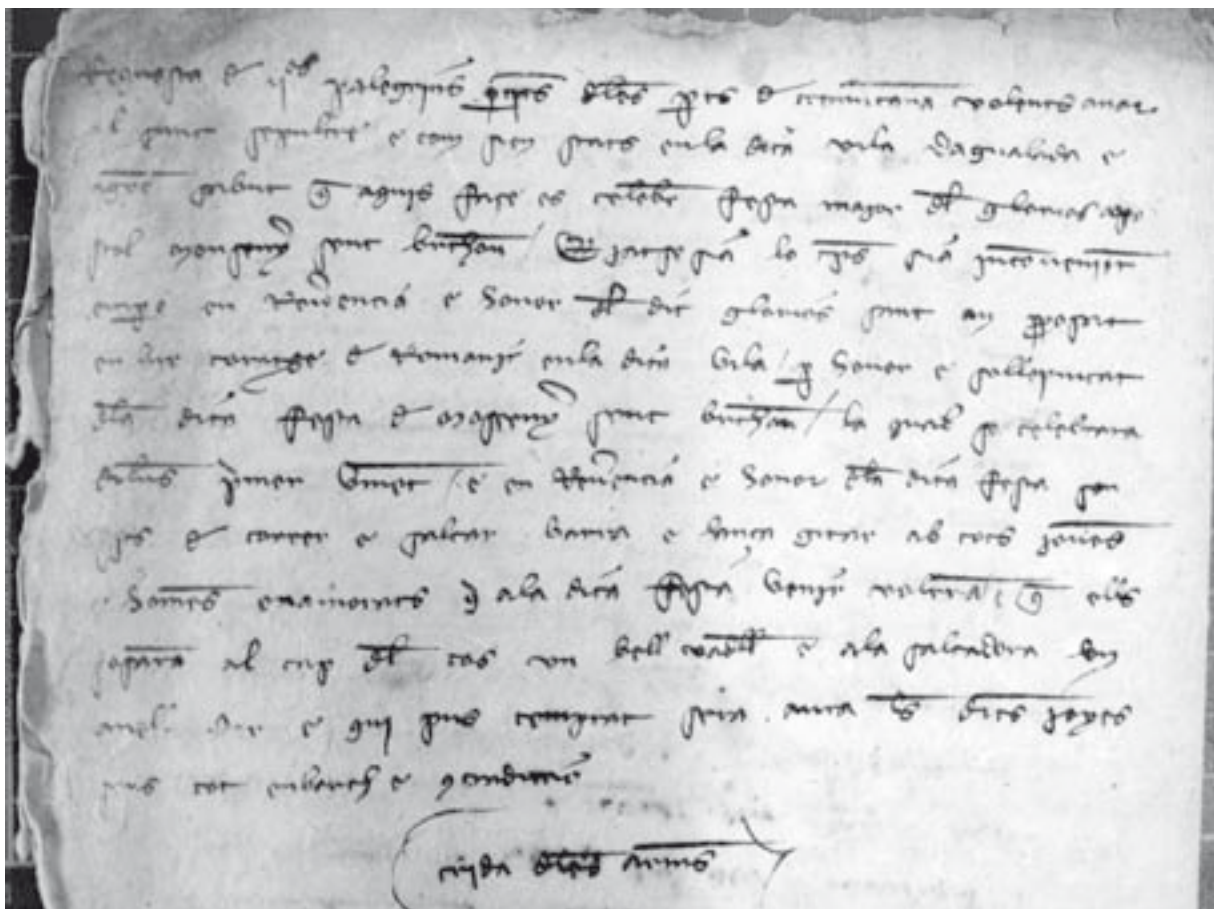
stats en la dita vila d'Agualada e agyen sabut que aquí-s face e-s celebre festa maior del gloriós apòstol monsenyer Sent Barthomeu. E jacse sia lo temps sia inconvenient emperò en reverència e honor del dit gloriós sant an proposat en lur coratge de romanir en la dita vila per honor e sollepnitat de la dita festa de Mossenyer Sent Barthomeu, la qual se celebrarà diluns primer vinent. E en reverència e honor de la dita festa, són prests de córrer e saltar, barra e lança gitar ab tots jóvens e homes enamorats qui a la dita festa venir volrran, e que ells posaran al cap del cós un bell vadell e a la saltadura un anell d-or, e qui pus temptat serà aurà les dites joyes sens tot embarch e contradicció».¹⁰

La imatge devia sortir en processó, si fem cas dels primers testimonis que ens documenten aquest acte de veneració popular dins els actes de la Festa Major, segons la crida o pregó del 20 d'agost de 1484:

«Crida de la ffesta de Sent Barthomeu.
Ara hoiats què-us fan a-saber los honrats en Dalmau Mercader, sotsvagner e batle de la vila d'Agualada per lo molt alt senyor rey e n-Anthoni Simon, batle de la dita vila per lo monestir de Sent Cugat de Vallès. Com per los grans miracles e gràcies que per migà del gloriós apòstol mossèn Sent Barthomeu se obtenen de Nostro Senyor Déu Jhesu Christ e de la gloriosa Verga nostra dona Sancta Maria, e lo dit beneventurat apòstol hage tengut en guarda e custòdia aquesta vila e singulars de aquella. **E per aquesta rahó, e no senç mèrit, sia constituït patró e capità de la present vila. E per ço, los honrats consellers de la dita vila hagen proposat e deliberat decorar e embellir e solempnament festivar la sua beneyta festa, qui serà dimarts primer vinent qui-s compteran vint e quatre dies del present mes d'agost, anant a la sua capella ab devota professó. E aquí fer solempne offici divinal e altres devotes serimònies. E après grans solaços e leugaries de balls**

9. DD.AA., *Catalunya Romànica*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1985-1998, vol. XIX (Penedès i Anoia), p. 422.

10. ACAN, API, caixa 58, Liber Universitatis de 1388, fol. 93.

Crida o pregó de Sant Bartomeu de 1388. És el primer que utilitza el terme «festa major». Arxiu Comarcal de l'Anoia, API, llibre de la Universitat de 1388

e dances ab instruments de diverses maneres, e fer tenir taula de saltar, juytar, lança e barra gitar, e encara de córrer e altres trempaments e leugaries, posant diverses joyes en aquells. Volents donchs los dits honrats consellers ésser a tots manifestes les dites coses, han requests los dits honrats batles, que ab veu de crida fessen publicar les dites coses, per çò, los dits honrats batles, ab veu de la present pública crida, notiffiquen a tots e sengles jóvens e altres personas de qualsevol ley, stament o condició sien, que lo dit die de la dita festa del benaventurat apòstol Sent Barthomeu patró demunt dit, los plàcia venir a la present vila de Agualada per veure les grans alegries e solaços, e altres coses dessus dites. E per ço

que quiscú hi pusque ésser pus voluntari a la dita jornada, los dits honrats consellers posen per joya a tots aquells qui luytar, saltar, barra e lança gitar volran, una bella verga d'or, e a tots aquells qui córrer volran poseran al cap del cors hun bell parell de oques ab les plomes argentades e ab los bechs e peus daurats, ço és quant en aquell qui primer serà al cap del cors e aconseguirà al senyal. E qui pus laugers e temprats seran, les dites joyes guanyaran, e encara hauran la amor de la senyora».¹¹

11. ACAN, AMI, Liber Universitatis de 1483-1484, top. 1031, foli 59.

De la mateixa manera, aquesta sortida de la imatge de l'apòstol ens consta el 1619 com a realitzada des de feia molts anys:

*«Ara oiats a-totom generalment que-us notifican y fan a-saber los magnífichs señors balles de la vila de Igualada [...] se diu y notifique que disapte primer vinent que comptarem a vint y quatre del present mes serà la festa del gloriós Sanct Barthomeu, apòstol de Nostre Señor Déu Jesuchrist y patró d-esta universitat de Igualada, y com se hage sempre acostumat de temps immemorial a esta part celebrar en dita festa solempne officii y sermó en la iglésia parrochial de dita vila y fer una solemne professó per dita vila, aportant per aquella la figura de dit gloriós sanct patró nostre. Diuhen, per ço, notiffiquen y manen a tothom generalment de dita vila, per més decorar y en noblir la dita professó y festiuitat que quiscú per dit die de disapte que-s celebrarà dita festiuitat, sie tingut y obligat y hage de nateiar y escombrar llurs entuxans, patis y carrers de totes pedres, terra, fusta y altres immundíties y siciedats, y enremar y regar, y assò tinguen y observen y complisquen, sots pena de vint sous barcelonesos; y lo dit die de disapte, quant sentiran tocar las campanas acudan a la dita Iglésia per a oir missa y los officis divinals y també per a acompanyar la dita solempne professó, y assò faran devotament per a què lo dit gloriós Sanct Barthomeu patró de dita esta Universitat intercedesca devant Nostre Señor per esta dita Universitat y habitants en ella [...]».*¹²

De fet, no sabem el recorregut de la processó en aquesta època, però segurament consistia a portar la imatge des de la capella fins a l'església major, on devia restar durant la seva festiuitat i des d'on devia sortir la processó principal. Un cop finides les festes, la imatge devia ser retornada a la

12. ACAN, AMI, Liber Universitatis de 1619, top. 1094, foli 55v-56.

capella annexa a l'hospital, on devia estar la resta de l'any.¹³ La imatge també participava en la processó del Corpus, com un tabernacle més —encara que destacat— entre els sants de les confraries. Un cop finalitzades les celebracions, la imatge devia ser retornada a la capella, ja que el 9 de juny de 1670 es van pagar «a Hierònym Farrer, músich, y sos companys, vuyt lliuras vuyt sous, ço és vuyt lliuras en lo lloguer del dia de Corpus y vuyt sous en lo que sonaren a la professó lo die tornaren St. Barthomeu a la sua iglésia».¹⁴ Com que la data del pagament impossibilita que sigui per costejar un acte de Festa Major, entenem sense dubte que la imatge patronal també sortia per Corpus. Més endavant, un testimoni de principis del segle XIX ens ho demostrarà de manera definitiva.

Quan va deixar de sortir la imatge? El darrer programa de festa Major on es parla d'una processó de Sant Bartomeu és el de 1930:

*«...a les sis, sortirà del Temple de Santa Maria la processó de Sant Bartomeu. Les Autoritats locals honoraran el Sant amb llur assistència a aquest acte de devoció. També formaran part de la corrua les comparses populars. Mentre la processó volti pels carrers de la ciutat, el senyor Bonamusa evolucionarà amb el seu avió i llençarà flors a honor de Sant Bartomeu».*¹⁵

Malgrat que estem convençuts que la imatge encara hi va concórrer, no es pot assegurar amb absolutes garanties.

13. Cal recordar que el 1487 s'esmenta una «testa» de Sant Bartomeu que estava a l'altar de la parròquia, sense que sapiguem si era el major o bé un altar lateral. En tot cas, la talla del Museu Episcopal devia estar ja ubicada a la capella de Sant Bartomeu que hi havia a tocar de l'hospital. ACAN, AMI, Liber Universitatis 1486-87, p. 35v i 37r.

14. AMI, top. 8183, foli 196r.

15. Programa de la Festa Major de 1930. Biblioteca Central d'Igualada, col·lecció local.

LA IMATGE DINS EL SEGUICI FESTIU MODERN (s. XVIII-XX)

El seguici folklòric de Festa Major a Igualada (i també a la resta de Catalunya) va prendre forma durant el segle XVIII i principis del segle XIX, ja que l'Església i la monarquia il·lustrada van començar a prohibir de manera generalitzada els jocs i entremesos que se celebraven en el Corpus.

La Festa Major, diada del sant patró local, ja se celebrava des d'antic en molts indrets i la voluntat de solemnitzar-la va fer que es copiés el model del Corpus (fins aleshores la «gran» festa religiosa del calendari, encara que a Igualada ja es parli de *Festa Maior* el dia 24 d'agost) i s'ampliés cap als dies immediatament anterior (anunci i primers actes) i posterior (diada pels difunts i, en el cas d'Igualada, segona festa de Sant Faust i gran ball).

En aquest seguici, la custòdia que mostrava el Santíssim Sagrament a la festa del Corpus es veu substituïda per la imatge o el reliquiari del sant patró, normalment la peça de més prestigi del tresor parroquial de la població. En són exemples el Santíssim Misteri de Cervera (reliquia de la veracreu, actualment moderna, un cop perdut el reliquiari de 1545), el bust-reliquiari de Sant Pere de Reus (obra de l'argenter barceloní Francesc Via, datat el 1696), el bust-reliquiari de Santa Coloma de Queralt (obra de Josep Albarado de Reus, a finals del segle XVIII), el reliquiari del braç de Santa Tecla de Tarragona (1330-1815), els reliquiaris de la Cinta de Tortosa (1619 i 1742) i la imatge de la Verge de la Cinta (també de Francesc Via, 1705). També altres poblacions treuen imatges dels seus patrons en processó: Sant Fèlix a Vilafranca, Santa Anna al Vendrell... encara que aquestes no són realitzades en materials preciosos.

La presència d'aquestes imatges al final del seguici és de gran importància en aquest model festiu, que no és altre que el del Penedès i el Camp de Tarragona. És el fet que dites imatges escultòriques surtin al carrer el que des de sempre va justificar les demostracions col·lectives d'alegria i

festa pels carrers. Si les autoritats acompanyaven aquesta presència, calia solemnitzar aquest acte, amb tot l'aparell protocol·lari: macers, *salero*, guàrdia municipal (ja al segle XX), àliga, etc.

Per tant, la *passacalle* que es feia a Igualada la vigília de la festa no és altra cosa que l'anada solemne i sortida de les autoritats a l'ofici litúrgic (ja siguin Vespres o Completes) del dia abans. El mateix valgui per a l'anunci de les matines o missa primera de la diada i l'anada i sortida de l'Ofici o Missa major. La tarda és el moment culminant, quan aquestes imatges ocupen l'espai urbà exterior dels carrers, fet que la ciutat decora amb la presència de tots els balls tradicionals i la imatgeria que el municipi es pot permetre.

D'aquesta manera, la figura del sant i la seva vinculació amb una població determinada és allò que dona un motiu de pes per celebrar una festa d'aquestes característiques. Cal no oblidar que el model no és d'avui, sinó que es va formar al segle XV i modificar a finals del XVII o principis del XVIII, per acabar-se fixant després de la guerra del Francès (1810-1830). El que cal és demostrar que, lluny de fanatismes en qualsevol dels dos sentits, la figura del sant patró pot, encara avui, aglutinar un segment majoritari de població al seu entorn, esdevenint un símbol representatiu de les nostres tradicions i de la història de la ciutat d'Igualada, alhora que amb un elevat potencial integrador, tal i com es pot veure a Reus, Vilafranca o Tarragona. Aquestes tres ciutats tenen com una apoteosi festiva i ritual les entrades dels seus símbols patronals a les grans esglésies tot retornant de les processons que, en honor seu i gaudi cultural de tots els habitants i espectadors visitants, recorren encara avui dia els carrers del centre històric. Tot el folklore de balls i entremesos dansa de manera simultània, es disparen tronades i escopetades, es crema un breu però intens castell de focs i les campanes sonen a discreció. En aquell moment la ciutat exerceix, per mitjà de tots els seus efectius ancestrals, les ostentacions pròpies d'una capital territorial.

Resulta, doncs, molt important la proposta d'enguany de la Federació del Seguici Tradicional Històric d'Igualada de cara a la recuperació i la inclusió d'un seguit d'elements que, des de fa anys, no participen de la Festa Major. Els més importants d'aquest projecte són la figura de Sant Bartomeu (magnífica imatge que es vol replicar pel seu incalculable valor patrimonial) i les autoritats civils, ja que són els qui van acompanyats per tota la comparsa del seguici. També es pensa en diversos elements més, com una creu processional d'argent del segle XVII o les banderes gremials i d'entitats. Aquestes darreres poden ser-hi presents sense gaires problemes, ja que actualment concorren a la processó del Sant Crist cada dimarts de Pasqua.

ESTUDI HISTÒRIC I ARTÍSTIC DE LA IMATGE PROCESSIONAL DE SANT BARTOMEU

El punt central i confluència de totes les mirades en els actes folklòrics de caire patrimonial que es duen a terme en el decurs de les Festes Majors d'antany era, sens dubte, la valuosa imatge de plata de Sant Bartomeu Apòstol, patró d'Igualada. Aquesta peça extraordinària ha estat preservada i miraculosament conservada al llarg de tres-cents anys, sobrevivint almenys sis guerres i altres conflictes: la de Successió, 1705-1716; la del Francès, 1808-1811; les tres guerres carlines, 1833-39, 1846-49 i 1872-76; la Setmana Tràgica de 1909, els fets d'octubre de 1934 i la guerra civil de 1936-39. Actualment es conserva dins el tresor de la Basílica de Santa Maria d'Igualada, d'on és la peça TSM 10 / BdV 172.

Segons és gravat a la peanya que enlaira la figura de l'apòstol, va ser l'any 1695 quan es va fer aquesta peça d'orfebreria tan singular, i sabem que no prové de cap altra parròquia ni església perquè ja apareix documentada en un inventari de la sagristia d'Igualada del 1698. No sabem ni l'autor ni l'indret exacte on es va obrar aques-

ta figura, malgrat que cal suposar que va ser-ho a Ciutat de Mallorca, segons mostra el punxó o contrast d'argenter que ostenta la inscripció MA a la base de la peanya. El text del document de l'inventari és del tenor següent:

«Memorial de la plata y altres pessas són en la sagristia de la Iglésia Parrochial de la present vila de Igualada, las quals se troban lo present any de 1698 en dita sagristia, essent obrés M^o Miquel Mestra, apotecari, y M^o Pau Mestra y Amat tots de la present vila de Igualada.

*Primo la creu major de plata sobredaurada.
Més la creu mitjana de plata.
Més la custòdia major de plata sobredaurada.
Més dos calzers y dos patenas.
Més una creu de plata, xica.
Més un Sant Barthomeu de plata.
Més un Sant Joseph de plata.
Més un Àngel de plata.
Més quatre brondons de plata.
Més deu candaleros de plata.
Més un ancenser y barqueta, de plata.
Més un salispacer de plata.
Més dos paus de plata.
Més una palmatòria de plata.
Més dos canadellas de plata.
Més una bacina gran, de plata.
Més un plat de plata.
Més una palma de plata.
Més una crehueta ab un St. Christo de plata».*¹⁶

L'any 1810, el baró de Maldà ens esmenta sense ombra de dubte aquesta imatge en el seu diari anomenat *Calaix de Sastre*, imatge que, com ja ha estat dit, també sortia per Corpus:

«Dia 21 de juny, solstici d'estiu; dijous, solemne dia del Corpus.

16. ACAN, API, caixa 311, Llibre de la Obra.

FOTOS: D. VILARRUBIAS

Imatge de plata de Sant Bartomeu. Detall de l'espatlla, amb la decoració de roleus florals a la túnica i el mantell amb un fons acabat amb el punxonat

Detall de la peanya, amb el contrast o marca d'argent de Mallorca

Acabat lo reverend clero, a cinc hores, vespres i completes solemnes ab l'orgue; exposat Nostre Amo (alabat sia sempre) per la professó, luego d'arreglerada esta, ha eixit de la iglésia parroquial a un quart de sis, que luego han avisada totes les campanes del campanar, a repicons les dos mitjanes ab les dos xiques, i al vol les dos grosses [...].

Començava esta professó de Corpus ab dos ganfarons vermells, un al costat de l'altre, també altres dos de domàs blanc; seguien les banderes fins a unes vuit o deu, ab sos banderados a cada bandera, anava seguint un tabernacle del sant del gremi, dels patrons d'esta vila en quiscuns, com eren sant Isidro Llaurador, sant Antoni de Pàdua, l'apòstol sant Bartomeu, que és lo patró d'esta vila, lo Divino Ninyo Jesús, sant Joan Batista, Nostra Senyora del Carme, Nostra Senyora del Roser etc. Seguien les creus dels caputxins, agustinos i de la parròquia, mes no vestit d'àngel lo noi que empunyava la creu dels caputxins; a estos después los agustinos calçats, anant detrás lo reverend clero i la música d'esta capella d'Igualada, mes no altra música, i a l'últim lo Ssm. Sagrament (alabat sia sempre); mes no en lo millor verigle o custòdia, per estar desada per causa de tota aquella sacrílega i inhumana gent; ni tampoc eixit la millor creu de plata sobredorada, ni un sant Bartomeu, apòstol, gran, de plata, ni la Divina Pastora, ni les vestidures millors [...].

Tot m'ha agradat d'esta professó, la devoció, decència i compostura dels quins hi anaven i la veien passar, les genuflexions i acataments dels capellans, religiosos i seculars, en la Plaça Major, parat Nostre Amo [...].

Vegérem la professó en casa d'uns sastres en la Plaça Major, a la part de la sombra [...], i a dos quarts per les set, entrà tota la professó a la iglésia, havent fet tercera descàrrega de fusileria la tropa, alto davant, i se reservà al Divino Senyor en lo sacrari i així finit en est dia lo primer del Corpus, tornant les banderes i els tabernacles, los de quiscuns gremi o confraria d'aon los havien trets».¹⁷

La fitxa núm. 4113 de l'Arxiu Fotogràfic Municipal (descripció redactada el 1953) ens en dóna també algunes notícies de la mà del qui fou cronista de la ciutat, Antoni Carner:

«Imagen de San Bartolomé, Patrono de la Ciudad de Igualada, en plata. La imagen figuraba antaño en la procesión que se celebraba por la tarde del día 24 de agosto, Fiesta Mayor de la Ciudad. Afortunadamente, la imagen que data del

17. *Calaix de Sastre*, VIII, 1808-1810. A cura de Ramon Boixareu, Barcelona: Ed. Curial, 1995.

Detall del cap, amb els flocs de cabells pintats damunt de l'argent i restes d'un antic ancoratge per a la corona, avui perduda

Detall de la falda de la figura

Base o peanya, amb l'escut d'Igualada i els el·lipses típics de l'època

siglo XVIII, pudo ser sustraída a la destrucción que sufrieron tantas otras durante el período 1936-39. Es costumbre exponerla en el altar mayor el día de su festividad, Fiesta Mayor desde tiempo inmemorial.»

Resulta evident per a nosaltres que aquesta imatge de plata va ser feta per evitar el gran pes de la talla que actualment es troba al MEV. La peça està feta amb planxa d'argent repussada i cisellada i mostra un treball riquíssim, tant a la túnica i les robes com a la magnífica peanya hexagonal que enlaira la figura. Cara i mans apareixen policromades amb una tècnica que sembla feta a l'oli, damunt de la planxa d'argent. En total fa 86 cm d'alçada. És buida per dins, de manera que no hi ha una talla de fusta que li serveixi d'armadura o carcassa de sosteniment. Això fa que sigui força lleugera, però també molt fràgil i vulnerable als cops. De fet, n'ha patit molts, que han provocat la pèrdua de la corona original que li devia guarnir el clatell (segons mostra el forat per aguantar-la) i nombroses deformacions al mateix cap i alguna al braç. Havia perdut el ganivet, que li va ser reposat el 2008, amb motiu de la inauguració de l'exposició permanent d'orfebreria religiosa *Fulgentia*. Va ser realitzat a l'obraor de la família Pons, al carrer de l'Argent d'Igualada.

Darrera de la peanya llueix l'escut d'Igualada i al davant hi ha un medalló amb la data. El mantell es troba decorat de manera diferent a la túnica, de manera que ofereix uns contrastos estètics molt aconseguits, amb les flors i les tiges entrelaçades i serpentejants i també un puntejat per tal de treure-li part de la brillantor, diferint així de la roba que llueix a sota. Els motius decoratius són roleus florals, amb una mena d'alternança de fullaragues, tulipes, carxofes, pinyes i rosàcies de cinc i sis pètals, totes elles buscant un efecte molt carnós, propi de les plantes herbàcies i volent imitar de manera encara més rica els domassos de seda propis de la festa dels segles XV al XVIII.

Afegint a la rica decoració l'efecte de la peanya i el cànon curt de les proporcions de la figura, un xic rabassuda —fet que l'apropa molt a l'estil escultòric de Josep Sunyer i Raurell, artífex del retaule major d'Igualada—, tot plegat fa que resulti molt simpàtica a l'espectador d'avui i que tingui un elevat potencial comunicador, pastoral i d'identificació de tota la ciutat d'Igualada, com a símbol ciutadà integrador, més enllà d'un únic valor religiós.

Malgrat que es troba restaurada, consolidada i netejada, hom prefereix estalviar-se el risc que comportaria treure al carrer una peça d'aquestes

característiques i de tanta vàlua històrica i artística, optant per la realització d'una còpia realitzada en materials moderns i amb un bany de plata que, ben segur, estalviarà angoixes i problemes de seguretat i que, ben realitzada, acompliria perfectament amb la seva missió cívica i cultural, la de vertebrar el Seguici Tradicional Històric d'Igualada.

Serà bo de dir que aquesta imatge es troba contextualitzada a Catalunya dins un corrent d'imatges barroques d'argent, de tipus processional, de les quals ja hem esmentat les més famoses a nivell dels seguicis tradicionals catalans. Sembla que aquesta línia tipològica va agafar molta empenta (malgrat que hi ha constància de peces anteriors) amb l'espectacular imatge de Santa Eulàlia que es conserva a la catedral de Barcelona, obra documentada de Joan Perutxena i encarregada pels consellers de la Ciutat Comtal abans de 1650. La basílica de Santa Maria d'Igualada conserva també una imatge de plata de Sant Josep, que va ser entregada l'any 1686 a canvi que els hereus de Can Calsina rebessin una coca cada festa de Sant Josep i es digués una missa en sufragi de les ànimes d'aquella família.¹⁸ Els motius decoratius a base de tulipes que omplen els panys d'argent d'aquesta figura són molt iguals als que decoren el bust de Sant Pere de Reus, per la qual cosa ens aventurarem a considerar-la com a obra del gran argenter barceloní Francesc Via, de qui sabem que va fer l'examen de passantia gremial el 1679.

IMPOSANT DES «DEL VELL RETAULE»

En tercer lloc, caldrà tractar la darrera imatge de sant Bartomeu que, amb una gran importància artística, tenim a la ciutat. Es tracta de la més coneguda, la grandiosa imatge que corona el gran retaule major de la basílica de Santa Maria. Aquest retaule va ser contractat el 1704 a Josep Sunyer de Manresa (ca. 1670 – 1751) i Jacint Morató de Vic (1682 – 1736),¹⁹ que no van poder dur a terme l'obra perquè la guerra de Successió va interrompre del tot el projecte, del qual es conserva la traça al MNAC i que era dominat pel gust salomònic. El 1718 es contracta de nou, pel preu exorbitant de 8200 lliures, i s'hi suprimeixen les columnes salomòniques en benefici d'un gust molt més afí al neoclassicisme francès que, sens dubte, agradaria més al nou règim borbònic. Sabem també que, el 1729, Sunyer i Morató dissolen la societat que tenien de cara a treballar en comú, però segons un document de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia sabem que el mateix any «*dit retaula sia ja acabat y asentada la obra y aquell ja admès*».²⁰ Per tant, el majestuós patró que presideix la basílica igualadina va ser esculpit entre 1718 i 1729.²¹

És una imatge molt espectacular, per la força del gest i les dimensions de la talla. Està situada a uns 15 m d'alçada en una fornícula situada a l'àtic d'aquella enorme estructura de fusta. Com que era una advocació cabdal per a la vila d'Igualada i una figura principal en el concepte del conjunt iconogràfic del retaule major —tot i no formar part del discurs essencialment marià

18. ACAN, API, caixa 311, Llibre de la Obra, foli 8: «*Asent obrés Mn. Juan Valls, adroguer, y Felip Nadal, chirur-già, lo any 1686 an antragat los Srs. Consellés un St. Joseph de plata a la obra que-l a donat lo Rnt. Mn. Jacinto Calsina, pvre., ab que-s diga cada any un anoversari y an de donar una coca cada any als areus que axiran de Casa Mateu Calsina, y lo anoversari se a de dir cada any lo andamà de Sn. Joseph.*»

19. Vegeu Isidre FERNÁNDEZ i Elisenda ASTURIOL, «L'escultor Jacint Morató Soler: Castellterçol, 1682-Solsona, 1736», dins *Oppidum. Revista Cultural del Solsonès*, núm. 8, 2010, p. 60-81. 20. ACAN, API, caixa 57, transcrit en un treball universitari nostre del 1998.

21. Pel que fa a la contractació del retaule, vegeu Josep GALOBART, «Aportacions del testament de l'escultor Josep Sunyer i Raurell (Manresa 14-1-1751) a la seva biografia i a la seva obra», dins *Dovella*, revista cultural del Bages, núm. 56, 1997, p. 51-58.

FOTO: JOSEP GIRIBET, GENTILESA DE WWW.PATRIMONI.GENCAT.CAT

Imatge de Sant Bartomeu del retaule major de Santa Maria.
Josep Sunyer i Jacint Morató, 1718-1729

que propugnava aquest ambiciós projecte—, es va situar fins i tot més amunt del medalló amb el Pare Etern que sobresurt en voladís per sobre de la magnífica imatge de la Immaculada Concepció. D'aquesta manera va tenir un lloc destacat, no va participar del joc d'interaccions expressives que hi ha entre les figures del registre principal (la Verge i els seus pares) i la seva figura podia tenir unes dimensions prou notables. De fet, fa més de 3 metres d'alçada. La seva fesomia és un xic ferrenya, amb els trets fisonòmics força allargassats, cosa que ve determinada per les correccions òptiques que l'escultor —ja fos Morató o, més probablement, Josep Sunyer— va aplicar a una imatge que havia d'anar a tanta altura i que havia de ser contemplada des d'un angle de visió força concret. La figura avança el peu dret cap endavant, flexionant-lo lleugerament, cosa que provoca la sensació que s'aboca una mica cap enfora del marc arquitectònic del retaule.²² Aixeca amb vigor la mà esquerra, que enlaira un enorme coltell, mentre amb la dreta sosté curosament un llibre tancat i clos amb dues sivelles. Vesteix una túnica blava, força espitregada, que remet a la seva condició d'home de classe senzilla, però que ateny una gran dignitat. Per damunt del vestit, un mantell vermell —el color martirial— li cau des de sota les espatlles amb profusió. La gúbia de l'escultor va atacar la fusta d'alber amb molta energia, cosa que es percep fins i tot de baix estant, però que augmenta quan hom té la figura a tocar. És, juntament amb les imatges de la Verge i els quatre atlants de la base del mateix retaule, una de les talles més impressionants del segle XVIII català.

Per acabar, volem fer esment d'aquell poema que, publicat al programa de la Festa Major de 1930, va ser dedicat per mossèn Josep Forn i Talló a la gran imatge del retaule. Creiem que transmet millor que nosaltres el tarannà que l'escultor va saber donar-li:

*Des de l'alt mirador del vell retaule,
dolç i auster, senzill i noble,
ens adoctrina encara amb sa paraula
l'home de Déu
Sant Bartomeu, patró del nostre Poble.*

*Paraula feta gest i feta exemple
que l'ampla nau no fa estremir,
però penetra al cor de qui el contempla
amb ulls de cristià i d'igualadí.*

*Per ço, com la d'ahir,
la Igualada d'avui sabrà copsar-la
la paraula vivent del Sant Patró;
i n'entendrà la parla,
i sabrà recordar-ne la lliçó:*

*Primer donar la pell,
com ell,
que vendre's l'ànima!*

Visca Sant Bartomeu! ... i visca la Festa Major!

22. De fet, és sostingut des de molt antic amb un gros tensor de forja que va directament ancorat al mur perimetral de la basílica.

DANIEL VILARRUBIAS I CUADRAS (Igalada, 1979) és historiadore de l'Art i arxiver. Ha treballat com a director dels Musèus dera Val d'Aran i actualment és director de l'Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell. Com a violinista, especialitzat en música antiga i tradicional, ha participat en multitud de concerts i a les festes més importants del calendari català. En el camp del folklore, és president de la Federació del Seguici Tradicional Històric d'Igalada, amb la qual ha treballat per a l'elaboració d'un protocol de restauració del seguici festiu de la nostra ciutat i la recuperació de diversos elements d'aquest com són els balls de la Festa Major.